

rizării gindirii, ba chiar în alte etape ale dezvoltării istorice. « Und zwar — se citește în introducerea la *Zur Kritik der Hegelschen Rechtsphilosophie* — ist die Religion das Selbstbewusstsein und das Selbstgefühl des Menschen, der sich selbst entweder noch nicht erworben oder schon wieder verloren hat ».

Alături de metoda comparativă și înțelegerea nuanțată a fenomenului religios, ceea ce permite autorului să obțină rezultate valoroase în fiecare din problemele luate în cercetare e întinsa informație de care dispune și pe care o folosește cu virtuozitate. Bogăția culegerii face ca o înșirare a rezultatelor obținute să fie cu neputință în cadrul restrâns al unei dări de seamă. În lipsa unei analize mai amănunțite, se pot măcar releva ca deosebit de sugestive memoriile: *Der gesellschaftliche Hintergrund der beiden Adam-Mythen, Der Mythos vom goldenen Zeitalter und den Inseln der Seligen, Die orientalische Verwandtschaft der hesiodischen Proömien*. De asemeni, calda evocare a figurii lui Erasm în studiul intitulat *Ein Symposium in Oxford*.

D. M. Pippidi

MÉLANGES D'ARCHÉOLOGIE, D'ÉPIGRAPHIE ET D'HISTOIRE OFFERTS À JÉRÔME CARCOPINO. Paris, Hachette, 1966. XV + 993 p. în 16°. Numeroase planșe afară din text.

Activitatea științifică a profesorului Jérôme Carcopino, membru al Academiei Franceze, al Academiei de Inscricții și al multor alte academii (printre care Academia Republicii Socialiste România), doctor de onoare a numeroase universități din lumea întreagă, a început acum șase decenii și mai bine, cu un articol de epigrafie scris în colaborare cu Henri Focillon: *Inscriptions latines d'Afrique* (Bulletin du Comité des Travaux Historiques, 1904, p. 190—216). De-atunci fiecă an și-a adăos recolta de muncă și de descoperiri în domenii felurite ale științei antichității — dar mai ales în cimpul vast al arheologiei, istoriei și epigrafiei romane, — în așa măsură încît, îndeosebi în perioada dintre cele două războaie mondiale, poate cu excepția lui Mihail Ivanovici Rostovtzev, nici un alt istoric al lumii antice nu s-a bucurat de o faimă mai mare și de o admirație mai neprecupețită.

Prilejuită de numărul și de importanța lucrărilor învățatului, această faimă era — și continuă a fi — întreținută de noutatea punctelor de vedere în cele mai controversate probleme, de originalitatea interpretărilor susținute cu o abilitate și o vervă uluitoare, într-o limbă de o eleganță neîntrecută. Asemenea însușiri au făcut din Jérôme Carcopino nu numai un învățat de o statură neobișnuită, dar și un profesor captivant, un maestru ale cărui lecții au format de-a lungul anilor un număr considerabil de elevi, risipiți acum prin toate universitățile lumii. Din rîndul acestora s-a constituit, cu cîțiva ani în urmă, Comitetul de inițiativă al volumului festiv a cărui apariție o semnalează: lor — și cîtorva colegi ai sărbătoritului, fericiți să se asocieze la omagiul adus mai-marelui lor întru vîrstă și învătătură — li se datorează contribuțiile care conferă culegerii o strălucire științifică neobișnuită.

Volumul se deschide cu o bibliografie a lucrărilor lui J. Carcopino timp de șase decenii — din 1904 pînă în 1964 —, imagine grăitoare a hărniciei autorului și a mării varietăți a preocupărilor lui. De-atunci, altele s-au mai adăugat — ca ediția a II-a a monografiei despre *Caesar* (sporită cu toate descoperirile interesînd subiectul), tipărită în 1965 de Clubul Librarilor Asociați.

Dintre contribuțiile colaboratorilor — nu mai puțin de 75 la număr —, cele mai multe sînt, firește, ale elevilor și prietenilor francezi. O listă a lor completă ar fi prea lungă, dar nu pot să nu amintesc, cu titlu de exemple, studiile lui J. Babelon, J. Baradez, J. Beaujeu, R. Bloch, P. Boyancé, P. Chantaine, J. Charbonneaux, A. Chastagnol, P. Courcelle, M. Durry, P.-M. Duval, A. Ernout, R. Étienne, M. Euzennat, Rob. Flacelière, E. Frézouls, J. Gagé, P. Grimal, J. Guey,

J. J. Hatt, J. Heurgon, R. Lantier, J. Lassus, J. Le Gall, M. Leglay, H.-I. Marrou, J.-R. Palanque, H.-G. Pflaum, Ch. Picard, G.-Ch. Picard, M. Rambaud, J. Rougé, Ch. Saumagne, R. Schilling, W. Seston, M. Simon, R. Thouvenot, P. Wuilleumier.

Lungă și semnificativă e și lista colaboratorilor străini, aproape fără excepție specialiști de mare faimă, ca A. Alföldi, Pedro Bosch-Gimpera, K. Büchner, R. Calza, Jenő Fitz, Em. Gabba, A. García y Bellido, G. Méautis, A. K. Michels, P. Romanelli, H. T. Rowell, Gianfranco Tibiletti, Denis Van Berchem, A. W. Van Buren, H. Wagenvoort, Lothar Wickert.

Dintre elevii români ai profesorului Carcopino, — cîți vor fi fost, începînd cu Scarlat Lambrino, astăzi dispărut, — unul singur figurează în volum: semnatarul acestor rînduri, care, încă din 1939, se simțea dator să închine fostului dascăl prima sa carte, *Recherches sur le culte impérial*, ca mărturie de admirație și recunoștință pentru învățătura primită și solicițudinea nedezmînițită cu care acesta n-a încetat să-i urmărească munca.

D.M. Pippidi

SOZIALÖKONOMISCHE VERHÄLTNISSE IM ALTEN ORIENT UND IM KLASSISCHEN ALTERTUM. — Tagung der Sektion Alte Geschichte der Deutschen Historiker-Gesellschaft vom 12.—17. X. 1959 in Altenburg. Herausgegeben von Hans-Joachim Diesner, Rigobert Günther und Gerhardt Schrott. Berlin, Akademie-Verlag, 1961. XI+354 p. in 16°.

Semnalam cu oarecare zăbavă acest important volum, cuprinzînd comunicările prezentate în cadrul conferinței organizate în 1959, la Altenburg, de Secția de istorie antică a Comitetului german al istoricilor, cu participarea a numeroși specialiști din RDG, din țările socialiste și chiar din unele țări capitaliste, ca Belgia, Franța, Italia și Marea Britanie. Drept teme de căpetenie ale acestei prime întîlniri științifice între istorici marxiști și nemarxiști (de-atunci numărul unor asemenea manifestări a crescut simțitor) s-au ales două teze esențiale ale materialismului istoric: rolul forțelor de producție în dezvoltarea societății și lupta de clasă ca factor de progres; contribuțiilor legate de aceste teme majore li s-a adăos o a treia serie de comunicări, închinată culturii și ideologiei în societățile sclavagiste ale antichității.

În cadrul primului grup de preocupări s-au prezentat următoarele referate: E. Endesfelder (Berlin): *Über die Arbeiter der thebanischen Nekropole im Neuen Reich*; J. Harmatta (Budapesta): *Zur Wirtschaftsgeschichte des frühptolemäischen Ägyptens*; W. Hofmann (Leipzig): *Plautinische Sklaven*; A. H. M. Jones (Cambridge): *Die Bekleidungsindustrie in der Zeit des römischen Imperiums*; H. Kalex (Leipzig): *Über die Arbeitsbedingungen und den Gesundheitszustand der Arbeiter in der Antike*; J. Kolendo (Varșovia): *Pourquoi la moissonneuse antique était-elle utilisée seulement en Gaule?*; J. Labarbe (Liège): *La distribution de blé de 445/4 à Athènes et ses incidences démographiques*; Ch. Parain (Paris): *Le problème de la diffusion réelle des progrès techniques dans l'agriculture romaine*; Marg. Riemschneider (Leipzig): *Wirtschaftsformen und Militärwesen in Urartu*; G. Schrott (Leipzig): *Das Handwerk im frühen Rom*; J. Szilagyi (Budapesta): *Zur Frage der durchschnittlichen Lebensdauer in der römischen Kaiserzeit*.

Închinată formelor variate ale luptei de clasă în antichitate, în Orient și în lumea mediteraneană, sînt următoarele comunicări: F. Altheim-R. Stiehl (Berlin-Dahlem): *Gaumata der Magier — Die erste Bewegung mazdakischen Charakters*; J. Burian (Praga): *Zur Verwaltung der Provinzen in der Krisenzeit der römischen Republik*; H.-J. Diesner (Halle): *Zu einigen Kernproblemen der älteren griechischen Tyrannis*; G. Härtel (Leipzig): *Sozialökonomische Verhältnisse im ptolemäischen*